

Toespraak Ingrid Bos Woeste Hoeve Herdenking maart 2020

Wij vieren dit jaar 75 jaar Vrijheid.

75 jaar geleden, einde van een oorlog, dat lijkt lang geleden, dat lijkt ver weg.

Maar elk jaar als ik hier naast mijn moeder loop richting het monument van de Woeste Hoeve, voelt het heel dichtbij.

Ik voel haar verdriet en gemis. Haar vader is haar onverwachts afgenomen en dat gemis is nooit overgegaan.

Dit is het verhaal van mijn moeder. Jannie de Lange, 84 jaar, getrouwd met Bram Misker. Moeder van 3 dochters: Anja, Monique en ik, Ingrid, als middelste.

Het gezin De Lange bestond uit vader, Hendrik de Lange, moeder Annechien Pol, zonen Roelof en Egbert, dochters Roelie en Jannie. En opoe, de moeder van mijn oma, woonde ook bij het gezin nadat ze weduwe was geworden. Ze was bang alleen. Mijn moeder heeft fijne herinneringen aan haar.

In de Julianastraat in Emmen, waar het gezin voor/tijdens/en na de oorlog woonde, woonden ook veel Joodse gezinnen. Mijn moeder had Joodse vriendinnen. Op een gegeven moment mocht ze niet meer met hen spelen, maar oma liet ze stiekem spelen in de tuin achter het kippenhok. Uiteindelijk verdwenen de Joodse gezinnen uit de straat. Vriendin Beppie overleefde de oorlog omdat ze ondergedoken zat in het Onderduikershol in de Drentse bossen.

Het is 12 januari 1945. Mijn moeder heeft die dag haar 9^e verjaardag gevierd. Het is avond en de jongste kinderen liggen in bed.

Opeens veel lawaai beneden. De kinderen moeten stil zijn en boven blijven.

Er komen mannen het huis binnen en nemen vader Hendrik en oudste zoon Roelof mee. Doodsbang was mijn moeder.

Hendrik verwachtte die avond een aantal kinderen die ondervoed waren en een tijdje in Drenthe zouden logeren om aan te sterken. Dus toen er op het raam werd geklopt deed hij de deur open.

Hendrik had een dag eerder nog tegen zijn zoon gezegd dat ze moesten onderduiken, dat het niet veilig meer was. Maar zoon Roelof zei: "Je hebt niks gedaan, je hoeft je niet te verstoppen." Ze voelden de Duitsers altijd in hun buurt. Hun tuin grensde aan de tuin van een ander pand waar Duitsers verbleven.

Later bleek dat hij is verraden. Mijn opa was klusjesman in het ziekenhuis, en daarnaast was hij koster van de kerk. Hij zat niet in het verzet, tenminste niet dat mijn moeder weet, maar hij hielp als koster het verzet. Wat hij precies heeft gedaan in de oorlog weet mijn moeder niet. Daar werd thuis niet over gesproken. Waarschijnlijk werden er wapens verborgen in de kerk.

Sowieso werd er weinig gesproken over de dingen die hen overkwam.

Hoe moet je als negenjarig meisje, dol op haar vader, verwerken dat hij ineens weg is en nooit meer terug is gekomen?

Hoe moet je als negenjarig meisje verwerken dat je van 12 januari tot april, toen Emmen bevrijd werd, in het ongewisse bleef waar je vader was, of hij nog thuis zou komen, of hij nog leefde?

Hoe moet je als negenjarig meisje zo'n trauma verwerken als daar thuis nooit over werd gesproken?

De volgende dag, nadat vader en zoon waren opgepakt, kwam zoon Roelof weer thuis. Hij zei: "Papa komt straks ook wel thuis." Helaas liep het anders af. Vader hielden ze vast in een schoolgebouw in Emmen. Later werd hij overgebracht naar de gevangenis in Assen.

Moeder mocht een ketel koffie brengen in het schoolgebouw en haar man even zien.

Moeder zei tegen dochter Jannie dat vader zo graag zijn scheerspullen wilde hebben, en dat zij hem dat mocht brengen. Doodsbang was ze, want daar waren mannen van de Landwacht. Maar ze ging wel. Vader zei tegen haar: "Ga maar gauw naar huis, het is hier niet veilig voor je".

Ze kon zich op dat moment niet realiseren dat dit de laatste woorden waren die ze van haar vader zou horen. De laatste keer dat ze hem zag.

Mijn oma moest met haar kinderen en opoe de dag nadat opa was opgepakt hun huis verlaten. Mannen van de Landwacht drongen hun huis binnen met geweren. Ze mochten bijna niets meenemen. Mijn moeder mocht zelfs niet de slee meenemen die haar vader voor haar had gemaakt. Het gezin werd door burens en familie opgevangen, verdeeld over 3 adressen. Later kon het gezin, tot het einde van de oorlog, weer bij elkaar wonen in een huis van een onderwijzer.

Er werd vroeger thuis niet over het verdriet gesproken. Mijn moeder kan zich herinneren dat er jaren een foto van meneer Wierenga op het dressoir stond. Deze man zat bij mijn opa in de cel in Assen. Ook meneer Wierenga heeft de oorlog niet overleefd. De 3e celgenoot, die wel vrij is gekomen, is één keer bij hen thuis geweest om te vertellen over de tijd in de gevangenis. Zij hebben in de gevangenis veel steun aan elkaar gehad.

We weten hoe het verhaal verder gaat. Dat mijn opa, en 116 andere mannen uit diverse gevangnissen, naar De Woeste Hoeve werd gebracht en als wraakactie hier bij Woeste Hoeve werd doodgeschoten. Hij was 45 jaar.

Tot de bevrijding van Emmen op 10 april 1945, bleef het gezin in onzekerheid of Hendrik de Lange thuis zou komen. Toen werden er massagraven gevonden en moesten de lichamen geïdentificeerd worden. Zoon Roelof moest bij een massagraf kijken, maar daar was zijn vader niet. Bij het massagraf in Ugchelen werd hun ergste vermoeden de waarheid. Zoon Roelof kwam thuis met het nieuws. Het enige wat mijn moeder zich nog herinnert van dat moment, is dat haar moeder de vitrage dicht deed. Er werd niet over gesproken. Ze weet nog wel dat de begrafenis druk bezocht werd.

Mijn oma kreeg een zakje met zijn bezittingen: de scheerkwast, een stukje stof van zijn overhemd en stropdas, een handdoek, zijn trouwring. Hiermee kon de familie bevestigen dat het lichaam van Hendrik de Lange was. Mijn oma bewaarde de spullen in een doos. En als mijn oma de deur uit ging, ging mijn moeder stiekem de doos pakken en liet de spullen door haar handen gaan. Helaas zijn deze spullen niet bewaard gebleven.

Fijne herinneringen heeft mijn moeder aan de jaarlijkse vakantie ergens in Drenthe tot haar 12^e jaar. Dit werd georganiseerd door stichting Het Vierde Prinsenkind, vernoemd naar prinses Christina. Hun doel was iets meer vreugde te brengen in het leven van kinderen waarvan de vader of moeder door oorlogsgeweld om het leven was gekomen. Oma ging ook 1x per jaar op vakantie, georganiseerd door Stichting 40-45, waar ze ook een uitkering van kreeg.

Mijn moeder herinnert zich haar vader als een lieve man. Ze heeft hem haar hele leven gemist. Soms voelde ze zich ook trots. Als vriendinnen naar haar vader vroegen, en ze kon vertellen dat hij het verzet had geholpen en was gestorven voor zijn land. In Emmen is een straat naar mijn opa genoemd: H. De Langestraat. Niet de beste buurt van Emmen, maar toch...

De enige tastbare herinnering die mijn moeder heeft aan haar vader, is haar poesiealbum. Haar vader schreef de dag na Sinterklaas, 6 december 1942, het eerste versje in haar album. In een prachtig handschrift schreef hij o.a.: *De oorlog woedt, 't is nu zo duister tij. Het meeste leed gaat gelukkig aan jou nog voorbij. Ge hebt nog geen zorgen, want je bent nog zo klein.* En hij sluit af met: *Want door een nacht, hoe zwart, hoe dicht, zal Hij u voeren naar zijn eeuwig licht.*

De jaarlijkse bijeenkomsten hier bij De Woeste Hoeve leveren ook bijzondere ontmoetingen op. Zo ontmoette mijn moeder Hillie

Westerbaan. De vader van Hillie is ook hier gefusilleerd. Het bleek dat Hillie als koerierster bij mijn moeder thuis aan de deur is geweest tijdens de oorlog. Ze bracht briefjes. Dat heeft mijn moeder nooit geweten. Tot ze Hillie hier een aantal jaren geleden ontmoette. Er is een mooie vriendschap ontstaan tussen mijn ouders en Hillie. Hillie is vorig jaar helaas overleden.

Muziek is in de oorlogsjaren voor veel mensen van grote betekenis geweest. Soms dient het als troost of afleiding, als verzet of als een manier om mentaal overeind te blijven.

Mijn opa was een gelovig man. Hij haalde veel steun en kracht uit zijn geloof in God.

Zo vertelde de celgenoot die het overleefd heeft, dat mijn opa een lied zong: *'k Wil U, o God, mijn dank betalen*

Het is een fijne gedachte dat dit hem en anderen enige troost heeft mogen geven.

Wanda gaat, als afsluiting van mijn voordracht, het 1^e en 3^e couplet van dat lied voor u zingen. Dat doet ze zonder microfoon.

*1. 'k Wil U, o God, mijn dank betalen,
U prijzen in mijn avondlied.
Het zonlicht moge nederdalen,
maar Gij, mijn licht, begeeft mij niet.
Gij woudt mij met uw gunst omringen,
meer dan een vader zorgdet Gij,
Gij, milde bron van zegeningen:
zulk een ontfermer waart Gij mij.*

*~~2. Uw trouwe zorg wou mij bewaren,
uw hand heeft mij gevoed, geleid;
Gij waart nabij in mijn bezwaren,
nabij in elke moeilijkheid.
Deez' avond roept mij na mijn zorgen
tot rust voor lichaam en voor geest.
Heb dank, reeds van de vroege morgen
zijt Gij mijn heil en hulp geweest.~~*

*3. Ik weet, aan wie ik mij vertrouwe,
al wisselen ook dag en nacht.
Ik ken de rots waarop ik bouwe:
hij feilt niet, die uw heil verwacht.
Eens aan de avond van mijn leven
breng ik, van zorg en strijden moe,
voor elke dag, mij hier gegeven,
U hoger, reiner loflied toe.*